

УДК 37.013.73

<http://doi.org/10.33989/2075-1443.2023.46.271538>

ORCID ID: 0000-0003-2915-5869

Наталя Головіна

ГОЛОВІНА Наталя Ігорівна – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – етика, естетика, філософія культури, філософія освіти.

e-mail: nataligolovina18@gmail.com

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ЕТИКИ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглянуто етику освіти як порівняно новий різновид прикладної етики, орієнтований на виявлення конкретних суперечливих ситуацій, що виникають в освітньому процесі, аналіз і розгляд їх як дилем морального вибору. Показано, що як будь-яка прикладна етика, етика освіти актуальна, оскільки є породженням неоднозначності та новизни з погляду моралі її сучасних проблем. Вона аналізує інститут освіти, інституційну практику, виявляючи особливі проблеми феномену освіти в сучасному соціокультурному просторі. Названо конкретні дилеми, викликані конфліктом цінностей, що вимагають відповідних способів морального регулювання. Обґрунтовано, що етичний аналіз не просто виявляє моральні дилеми освітнього процесу, а навіть будує алгоритм виходу з цих складних ситуацій. Виокремлено і проаналізовано моральний аспект ціннісної парадигми освітньої діяльності, що формується сьогодні, та рівні ціннісної спрямованості освітнього процесу. Відмічено, що проблеми впровадження сучасної парадигми освіти в Україні окрім чинників цивілізаційного рівня, обумовлюються національними особливостями реформування освітянської системи в контексті незрілості демократії та ринкової економіки. У підсумку наголошено на необхідності розвитку в нашій країні прикладної етики освіти як системи теоретичних досліджень і практичних процедур визначення чітких ціннісних підстав для формування нової освітньої парадигми, адекватної сучасним моральним викликам. Підкреслено, що працювати в галузі етики освіти повинні фахівці, які мають етичну підготовку.*

***Ключові слова:** етика, прикладна етика, етика освіти, моральні цінності, освітня парадигма.*

Постановка проблеми. Питання моралі та етики в системі сучасної гуманітарної культури стоїть сьогодні досить гостро. З одного боку, ми є свідками надзвичайної актуалізації моралі в масовій культурі суспільства. Громадська думка і на рівні повсякденної свідомості, і на рівні осіб, що мають явні або неявні повноваження говорити від імені суспільства, визнає високу, якщо не першорядну, значимість моралі. Гідність, доброчесність, відповідальність, патріотизм – поняття, які подаються як мета і принцип належної поведінки кожного у нашому суспільстві. Як справедливо зазначає А. Єрмоленко, «сучасне суспільство дедалі більше звертається до моральних норм та цінностей як фундаменту суспільної солідарності» [Єрмоленко, 2004, С. 346], що особливо помітно під час війни.

У той же час наше суспільство байдуже до етики або навіть ігнорує її як науку. Тенденція перетворення етики у різновид соціальної технології й витіснення на периферію ціннісної свідомості цілком очевидна. Показовим є, зокрема, ставлення до етики в вищій освіті України, де вона або зовсім не присутня у навчальних планах, або епізодично представлена як вибіркова дисципліна. Бажання обійтися без етики відкриває шлях до моралізаторства та моральної демагогії, яка часто пов'язана з некомпетентністю і служить її прикриттям.

Цілком очевидно, що жодними директивними та моралізаторськими методами не можна подолати моральну кризу у сучасному суспільстві, яку дослідники визначають як кризу відтворення традиційних цінностей моралі як основи морального вибору. Розмитість, невизначеність моральних цінностей сучасного суспільства штовхає людину бути поза моральністю. Подолання цієї кризи багато в чому залежить від етизації національної освіти, здійсненої за допомогою етики освіти як різновиду прикладної етики, який сформувався у зарубіжній науці, та в українському науковому просторі ще не заявив про себе як напрямок наукового дослідження ні в педагогіці, ні в етиці.

Аналіз досліджень і публікацій. Цілий ряд західноєвропейських філософів ХХ-ХХІ ст. ставлять етику у центр своїх роздумів: Є. Левінас, Д. Гільдебранд, П. Рікер, Г. Йонас, Ж. Бодрійар, Д. Ролз, Є. Фромм, М. Вебер, Ю. Хабермас, П. Козловські та ін. Сучасний стан освіти та перспективи її реформування посіли гідне місце в межах філософського дискурсу України. У працях Андрущенко В.П., Базалука О.О. Клепка С.Ф., П.А.Кравченка, В.Г. Кременя, Огнев'юка В.О. та ін. розробляються нові контури, яких набуває освіта в контексті глобалізаційних та інформаційних впливів. Останнім часом з'явився ряд наукових праць, які досліджують етичний аспект сучасної національної освіти.

Так, Єрмоленко А. М., Лунячек В. Е., Лунячек Н. О., Стасевська О. А., Уманець О. В. наголошують на необхідності етичної складової для ефективного розвитку сфери освіти. Горохолінська І.В., Бродецький О.Є. аналізують ідейно-ціннісну мотивацію етичної підготовки фахівців у контексті стандартів вищої освіти. Про етичні аспекти електронного навчання та дистанційної освіти пишуть Хижняк Л. М., Чікарькова М. Ю. Філософська рефлексію етичних цінностей сучасної університетської освіти здійснюють Бойченко Н.М., Кравченко П.А., Панченко Л. М. Стадний Є. А., Грицаєнко Л.М. та багато інших досліджують теорію та практику розроблення та впровадження принципів академічної доброчесності, етичних кодексів в сфері освіти. Нападистою В.Г. на основі зарубіжного досвіду поставлено проблему необхідності розроблення етики освіти в національному освітньому просторі. Наявні й нормативні документи, які регламентують етичний аспект освіти, серед яких одним із основних є Бухарестська декларація етичних цінностей та принципів вищої освіти у Європі. Проте, на наш погляд, дослідження етики освіти поки що не набули системного і обґрунтованого характеру.

Мета та завдання. Метою статті є розгляд прикладної етики освіти як системи теоретичних досліджень і практичних процедур, визначення її проблемного поля.

Методологія дослідження. У процесі дослідження було використано комплексний методологічний підхід, який поєднує філософсько-освітній та етичний аналіз, методологічне використання ідей прикладної етики для визначення специфіки проблем і процедур етики освіти.

Результати. Етика освіти порівняно новий різновид прикладної етики, який ще перебуває у процесі становлення, проте вже усвідомив специфіку своїх проблем. Стратегії сучасної освіти у світі містять у собі етичне знання як найважливіший компонент. Результатом усвідомлення світовою спільнотою необхідності етики для освіти, науки й культури в цілому стало, зокрема, створення останнім часом під егідою ЮНЕСКО таких усесвітніх етичних організацій як World Commission on the Ethics of Scientific, Knowledge and Technology (COMEST), Ethics Education Programme (EEP), Ethics around the World тощо.

Для визначення проблемного поля етики освіти потрібно зробити ряд попередніх зауважень. Перш за все, потрібно визначитись із термінами «етика» та «мораль». У публіцистичних і не філософських спеціальних текстах можна спостерігати граничну не строгість, семантичну розмитість вживання слова «етика», яка веде до підміни понять, до ототожнення моралі та етики. Словосполучення «етика

освіти» в дослідній літературі з етики та педагогіки зустрічається вкрай рідко і має значення або специфічної нормативно-ціннісної системи поглядів та переконань щодо цілей, форм та засобів освіти та виховання або ж під «етикою освіти» розуміється цілеспрямоване формування моральних якостей особистості.

До того ж, у дослідницькій педагогічній літературі існує тенденція ототожнювати «педагогічну етику» та «етику освіти». Вочевидь, що вищезазначені значення «етики освіти» використовуються неправомірно. Певна ціннісно-нормативна система поглядів, переконань та практик щодо цілей форм та засобів освіти та виховання, швидше відноситься до етосу освіти та виховання. Проблеми і методи формування моральних якостей особистості вивчає наука, що склалася на стику психології та етики – психологія моралі. Педагогічна етика є частиною професійної етики і на відміну від етики освіти як прикладної займається не загальнозначущими проблемами, а професійною поведінкою, розглядом не конкретних суперечливих випадків, а нормами моралі професійної спільноти – педагогів. Вона встановлює професійну поведінку педагогів, вказує, як чинити у типових ситуаціях, стосується професіоналів і на них розрахована. Етика ж освіти надбання широкої громадськості, стоїть скоріше на сторожі її інтересів, а не професіоналів, і стурбована вирішенням дещо інших проблем.

Для характеристики цих специфічних проблем необхідно визначити феномен прикладної етики в цілому. Як відомо, сучасна етика розвивається переважно як прикладна, що є результатом історичної еволюції практичної філософії. Прикладна етика досліджує практичні моральні проблеми, які мають межовий, міждисциплінарний та відкритий характер. Вони цікавлять не тільки людей, які займаються цими проблемами, але й громадськість. Важливо відзначити, що прикладною етика не просто галузь особливого теоретичного знання, а й суспільна практика.

Виходячи з визначення прикладної етики, яке стало майже класичним, її слід розглядати «як галузь теоретичного (тобто систематизованого й внутрішньо обґрунтованого) знання, а також практичних розробок (консультування, експертизи, проектування), предметом яких є імперативно ціннісний зміст конкретних (професійне і предметно визначених) відносин, в які вступають люди, здійснюючи різні види діяльності, її етос, її етичний режим (коли він є), а також ті соціокультурні умови, в яких ця діяльність здійснюється, й ті соціальні інститути, за допомогою яких забезпечується дієвість етичного режиму» (Апресян, 2012, с. 55).

Прикладна етика має на меті адаптацію моральних принципів до певних видів суспільної практики і вироблення правил, покликаних забезпечити морально відповідальне прийняття політичних і адміністративних рішень, професійну поведінку включених в цю практику людей. Причому, по-перше, це види діяльності та практики, з приводу яких не накопичений досвід ціннісно-нормативного осмислення. По-друге, прикладну етику цікавлять особливі різновиди моральних проблем, для яких історично сформована назва «моральні дилеми», тобто проблеми, які не мають простого та однозначного рішення, в яких містяться суперечності, що не піддаються формальному аналізу. Як правило, проблеми, що вивчаються прикладною етикою, мають вигляд моральної дилеми з двома більш менш рівнозначними і обґрунтованими рішеннями. Моральна дилема є тоді, коли людина зобов'язана робити два протилежних вчинки, оскільки обидва вони правильні. Моральна дилема є також тоді, коли людина одночасно й повинна, й не повинна здійснювати один і той же вчинок.

Моральні дилеми не породжені прикладною етикою, але нею усвідомлюються і розв'язуються. Своїми попередніми аналітичними і нормативними розробками вона покликана компенсувати практичні труднощі та моральні невизначеності. Моральні дилеми завдяки їй стають темами суспільного обговорення. Ось чому прикладну етику, як це робиться зазвичай, не можна ототожнювати з професійною, тобто з моральними кодексами певних професій: лікаря, педагога, юриста тощо. Насправді таке ототожнення не коректне, адже зміст професійної етики це перш за все, вимоги професії, встановлення свого роду внутрішнього стандарту, еталону поведінки професіоналів. У всіх же видах прикладної етики мова йде про інший, ніби зворотний бік діяльності тієї чи іншої професії, про її суспільний резонанс, про наслідки даної професійної діяльності, які необхідно контролювати (можливо, обмежувати) ззовні.

До того ж, прикладна ж етика виробляє не кодекс, а принципи, які фіксують і моральні проблеми, і методи їх розв'язання. Ці принципи не безпосередні вказівки до представників певних професій, а скоріше деякі основи, з яких потім можна виводити конкретні рішення. Таким чином, прикладна етика покликана виконувати не лише практичну, а й прогностичну функції.

Більше того, оскільки в проблем, що ставляться у межах прикладної етики, немає готового рішення, вони розв'язуються залежно від конкретної ситуації на основі методології ситуаційного аналізу. Будь-яка галузь прикладного етичного знання є актуальною, оскільки є породженням неоднозначності та новизни з погляду моралі.

Визначимо підстави віднесення етики освіти до прикладної етики. Етика освіти є розділом прикладної етики, орієнтованою не просто на теоретичне осмислення ролі моралі у освіті, але виявлення конкретних суперечливих ситуацій, що виникають в освітньому процесі, аналіз і розгляд їх як дилем морального вибору, і навіть побудова алгоритму виходу з цих складних ситуацій. Вона аналізує інститут освіти, інституційну практику, виявляючи особливі проблеми феномену освіти в сучасному соціокультурному просторі. Солідаризуємось із Нападистою В. Г. в тому, що «філософія освіти не може зняти потребу розробки етики освіти, котра б, приміром, поклала за мету етичну експертизу освітянських новацій, їхніх наслідків для суспільства в цілому та окремої особи і взагалі спробувала б піддати етичному аналізу систему освіти сьогодення та проектні образи її майбутнього, її зміст та вектор розвитку, а головне, її мету та ціннісне підґрунтя (в залежності від різноманітних вихідних засад філософського обґрунтування)» (Нападиста, 2010, с. 88).

Як прикладна дисципліна етика освіти зародилася в умовах трансформації соціально-культурних умов життя сучасного суспільства, що вплинула на всі види соціальної практики та усі соціальні інститути. Як відомо, ці трансформації пов'язані з глобалізацією, появою мережевої морфології суспільства, інформатизацією, розвитком технологій на основі сучасного науково-технічного прогресу, персоналізацією та індивідуалізацією культури, демократизацією суспільних відносин.

Змушений адаптуватися до умов, що постійно змінюються, трансформується і сам інститут освіти. Пов'язані з глобалізацією, уніфікація та інтеграція освітньої системи, породжують не завжди продумане впровадження універсальних освітніх стандартів та систем. Політика держави не завжди має чітку стратегію розвитку соціальної практики освіти й виховання. Удосконалення освітніх та виховних технологій, технічних засобів розвитку, сучасний інформаційний простір теж вимагають етичної експертизи й регулювання. Неоднозначно впливають на формування ціннісних установок суспільства та конкретного індивіда нові характер та способи поширення інформації. Орієнтація соціальних інститутів на особистість, етику особистої поведінки трансформує кардинальним чином проблему адаптації та ідентифікації особистості в межах освіти.

У такому контексті сам процес освіти набуває характеру, чреватого протиріччями, конфліктами цінностей, що вимагають відповідних способів морального регулювання. До таких конфліктів, які мають вигляд дилем, можна віднести конфлікт між свободою та примусом

в освіті; конфлікт між освітою як засобом здобуття знань і як засобом успіху у житті; етичні проблеми комерціалізації освіти; моральні межі допустимості платного навчання доброчесності та істини у суспільстві; моральні конфлікти між сім'єю та навчальним закладом у процесі освіти; інформаційне зниження образу вчителя (викладача) та рівня сімейної поваги до педагога; моральні конфлікти між закладом освіти та засобами масової культури; пріоритети в галузі інформації та їх вплив на авторитет учителя (викладача); моральні проблеми у застосуванні сучасних освітніх технологій; відчужені форми навчання (дистанційне та ін.) та можливі наслідки дегуманізації освіти; гуманістична критика новітніх інститутів освіти тощо.

Зрозуміло, що ці протиріччя вписані в більш широкий контекст: соціальний, політичний, правовий, культурний, психологічний, педагогічний. Етичній експертизі вони можуть бути піддані тоді, коли буде чітко виділено їхній морально-ціннісний аспект. Як відомо, характерними особливостями моральної цінності є свобода вибору, відповідальність, наявність особливих санкцій та загальнообов'язковість. Наприклад, вільний вибір справедливості або гуманності є моральним. Якщо дії людини є несправедливими та негуманними, за ними йдуть відповідні негативні санкції. Специфічними моральними санкціями є суспільне несхвалення, осуд або докори сумління. Визнання справедливості або гуманності як моральних цінностей означає їх одночасне прийняття як обов'язкової вимоги бути справедливим і гуманним. Панченко Л. М. справедливо визначає моральність як «сутнісний атрибут духовного буття, глибинний вираз духовного світу особи, її «самість», «внутрішній» механізм «самоусвідомлення» і «саморозуміння» вчинків, діяльності в модусі належного» (Панченко, 2014, с. 174).

Етика освіти, по-перше, розглядає морально-ціннісну парадигму освітньої діяльності, а по-друге, морально-ціннісну спрямованість освітнього процесу. Відмітимо, що будь-які освітні практики ґрунтуються на певній ціннісній парадигмі, що визначає вибір цілей та засобів освіти. Так традиційна парадигма пов'язана з моральними цінностями, які спираються на релігійні, сімейні, колективні традиції. Як основні цінності тут визнаються взаємодопомога, повага до старших, сімейність, самопожертва, мужність, старанність, скромність, благочестя, цнотливість, любов до ближніх, патріотизм, честь тощо. Модерна парадигма на основі уявлень про провідну роль розуму, досвіду та науки у соціальному житті орієнтована на матеріальний успіх, індивідуалізм і підприємливість. Професійність, компетентність, ощадливість, поміркованість, чесність, порядність, відвертість,

рішучість, незалежність, оптимізм, активна життєва позиція це її провідні цінності.

Сьогодні перебуває у стадії формування так звана постсучасна парадигма. Її особливістю є те, що в неї немає фундаменту для побудови чіткої ієрархії моральних цінностей. «На відміну від попередніх парадигм у ній немає чітко вираженого центру, тобто фундаментальних підстав, з урахуванням яких могла бути побудована чітка ієрархія моральних цінностей. Можливо, у майбутньому такий ціннісний стрижень з'явиться (хоча багато дослідників вважають, що саме відсутність центру є основною характеристикою нової парадигми)» (Сичов, 2013, с. 126). Її основними цінностями є плюралізм, толерантність, мультикультуралізм, прагнення компромісу, практичність, автономність суб'єкта, самовизначення, свобода обміну інформацією, збереження довкілля. Освіта ж на цьому етапі стає масовою, швидко комп'ютеризується і диференціюється.

Ціннісний релятивізм цієї парадигми провокує відмову від визнання нормативного характеру моралі, що може обернутися відмовою від моралі як такої. Сучасний стан суспільної моралі можна охарактеризувати як кризу відтворення моральних цінностей. Тому перед етикою освіти стоїть сьогодні, по-перше, завдання пошуків джерела нормативності. Тут теж дилема. Проголошення об'єктивних потреб суспільного життя єдиним джерелом нормативності моралі є небезпечним, адже суспільство припинило б розвиватися, залишилося б традиційним. Множинність уявлень про норми моралі, формування власного морального кодексу кожною соціальною або професійною спільнотою завадило б консолідації сучасного суспільства, формуванню спільних моральних цінностей, національної ідеї тощо.

Фахівці з етики освіти вважають, що провідною освітньою стратегією повинна стати ціннісна спрямованість на духовний та моральний розвиток учасників освітнього процесу. Освіта має систематично та різнобічно пропагувати фундаментальні моральні цінності, прояснювати їх зміст та їхню дієвість, зокрема й у професійній діяльності. «Іншими словами, мотивуючи впровадження етичних курсів та дисциплін в освітній процес на найрізноманітніших освітніх програмах, ми закладаємо основи для формування не тільки якісного спеціаліста, а й відповідального члена громадянського суспільства, конструктивного лідера, здатного приймати морально слушні рішення, мотивувати до цього колектив та нести відповідальність за певні прорахунки чи порушення, якісно змінюючи власний професійний простір та суспільство загалом» (Горохолінська, & Бродецький, 2021, с. 18).

Розглядаючи під зазначеним кутом зору проблеми впровадження сучасної парадигми освіти в Україні, відзначимо, що окрім чинників цивілізаційного рівня, вони обумовлюються трансформацією українського суспільства в усіх його вимірах. Політичний, економічний та соціальний контекст реалій нашої освітянської системи з її національними особливостями, обумовлений незрілістю демократії, ринкової економіки (а тепер і війною), робить шлях реалізації нової парадигми системи освіти тернистим. Водночас, «реформування системи освіти надто відповідальна справа не лише з тієї причини, що інститут освіти є базовим для суспільної організації в цілому, оскільки ретранслює ключові знання та цінності, а й тому, що зміна механізмів та засобів ретрансляції, векторів її спрямування і як наслідок □ мети, приведе у кінцевому рахунку до зміни якісних характеристик суспільства, оскільки, змінюючи систему освіти, ми змінюємо образ людини і загалом образ спільноти в цілому» (Нападиста, 2010, с. 98).

Сьогодні в Україні назріло питання необхідності етичної експертизи, створення професійних етичних кодексів з метою підвищення ефективності професійної діяльності. Назріла необхідність підготовки професійних етичних кадрів, покликаних зайняти відповідні ніші та забезпечити професійний статус етичних інститутів, що зароджуються.

Висновки. Етика освіти є цілісним знанням та новою формою прикладної етики. Як така, вона є міждисциплінарною областю дослідження. Залишаючись в межах філософської етики, вона передбачає широкий вихід на суміжні дисципліни та галузі гуманітарного знання (педагогіку, соціологію, психологію тощо). Проблемним полем етики освіти є виявлення конкретних суперечливих ситуацій, що виникають в освітньому процесі; їхній аналіз як дилем морального вибору; побудова алгоритму виходу з цих складних ситуацій. В нашій країні етика освіти ще не набула системного вигляду, хоча потреба її розвитку як системи теоретичних досліджень і практичних процедур визначення чітких ціннісних підстав для формування нової освітньої парадигми, адекватної сучасним моральним викликам, назріла.

Список літератури

- Апресян Р. Г. Философия морали и прикладная этика. Этическая мысль. 2012. Вып. 12. С. 52–60.
- Бойченко Н. М. Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія : дис. ... філос. наук : 09.00.10; 09.00.07. Київ, 2016.
- Горохолінська І., Бродецький О. Етична підготовка фахівців у закладах вищої освіти: ідейно-ціннісна мотивація та вимоги стандартів вищої освіти. Освітологія. 2021. № 10. С. 15–23.

- Грицаєнко Л. М. Академічна доброчесність в академічному середовищі закладів вищої освіти. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9827/5/Virtus_2018_%2322_Part_2_March.pdf
- Єрмоленко А. Етизація освіти – нагальна потреба сучасної доби. Дух і Літера. 2004. № 13/14. С. 346–348.
- Лунячек В. Е., Лунячек Н. О. Етична складова як умова ефективного розвитку сфери освіти в Україні. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. Харків, 2013. Вип 2 (44). С. 272–280 URL: https://www.researchgate.net/publication/327974624_Eticna_skladova_ak_umova_efektivnogo_rozvitku_sferi_osviti_v_Ukraini
- Нападиста В. Г. Етика освіти: до постановки проблеми. Соціальна етика: теоретичні та прикладні проблеми. збірник статей, Київ 2010. С. 88–99.
- Панченко Л. М. Моральність як ціннісний модус університетської освіти. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2014. Вип. 42. С. 172–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2014_42_19
- Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. URL: http://www.saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyishhodo_vprovadzheniya-etychnyh-kodeksiv-v-ukrayinskyh-vyshhyh-navchalnyh-zakladah/
- Стасевська О. А., Уманець О. В. Етична складова соціальної місії університету. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2018. № 4 (39). С. 143–155.
- Сычев, А. А. Нравственные ценности в образовании. Интеграция образования. 2013. № 3 (72). С. 125–126. URL: <https://steamhot.ru/selskoe-hozyajstvo/etika-v-sisteme-obrazovaniya-sovremennye-problemy-nauki-i-obrazovaniya.html>
- Хижняк Л. М. Етика як атрибут електронної освіти. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. Вип. 37. С. 222–226.
- Чікарькова М. Етичні аспекти дистанційного навчання у добу пандемії Covid-19. Освітологія. 2021. № 10. С. 73–80.

References

- Apresyan, R. G. (2012). *Filosofiya morali i prikladnaya etika*. [Philosophy of morality and applied ethics]. *Etycheskaya mysl* [Ethical thought], 12, 52-60 [in Russian].
- Boichenko, N. M. (2016). *Etychni tsinnosti suchasnoi universytetskoï osvity: filosofska refleksiiia* [Ethical values of modern university education: philosophical reflection]. (Ph.D. diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Chikarkova, M. (2021). *Etychni aspekty dystantsiinoho navchannia u dobu pandemii Covid-19* [Ethical aspects of distance learning in the era of the Covid-19 pandemic]. *Osvitohiia* [Education], 10, 73-80. [in Ukrainian].
- Horokholinska, I., & Brodetskyi, O. (2021). *Etychna pidhotovka fakhivtsiv u zakladakh vyshchoi osvity: ideino-tsinnisna motyvatsiia ta vymohy standartiv*

- vyshchoi osvity [Ethical training of specialists in institutions of higher education: ideological and value motivation and requirements of higher education standards]. *Osvitolohiia* [Education], 10, 15-23 [in Ukrainian].
- Hrytsaienko, L. M. (2018). *Akademichna dobrochesnist v akademichnomu seredovyshchi zakladiv vyshchoi osvity* [Academic Integrity in the Academic Environment of Higher Education Institutions]. Retrieved from https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9827/5/Virtus_2018_%2322_Part-2_March.pdf [in Ukrainian].
- Khyzhniak, L. M. (2016). Etyka yak atrybut elektronnoi osvity [Ethics as an attribute of electronic education]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya "Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody"* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series "Sociological research of modern society: methodology, theory, methods"], 37, 222-226 [in Ukrainian].
- Luniachek, V. E., & Luniachek, N. O. (2013). Etychna skladova yak umova efektyvnoho rozvytku sfery osvity v Ukraini [Ethical component as a condition for effective development of the sphere of education in Ukraine]. In *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. [Actual problems state administration] (Vol. 2 (44), pp. 272–280) Kharkiv, https://www.researchgate.net/publication/327974624_Eticna_skladova_ak_umova_efektivnogo_rozvytku_sferi_osviti_v_Ukraini [in Ukrainian].
- Napadysta, V. H. (2010). Etyka osvity: do postanovky problem [Ethics of education: before the problem statement]. In *Sotsialna etyka: teoretychni ta prykladni problemy. Zbirnyk statei* [Social ethics: theoretical and applied problems. Collection of articles], (pp. 88-99). Kyiv [in Ukrainian].
- Panchenko, L. M. (2014). Moralnist yak tsinnisnyi modus universytetskoï osvity [Morality as a valuable mode of university education]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofiia* [Bulletin of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda. Philosophy], 42, 172-186. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2014_42_19 [in Ukrainian].
- Stadnyi, Ye. (2021). *Deiaki rekomendatsii shchodo vprovadzhennia etychnykh kodeksiv v ukraïnskykh vyshchykh navchalnykh zakladakh* [Some recommendations regarding the implementation of ethical codes in Ukrainian higher educational institutions]. Retrieved from http://www.saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyishhodo_vprovadzhennya-etychnykh-kodeksiv-v-ukrayinskykh-vyshhykh-navchalnykh-zakladakh/ [in Ukrainian].
- Stasevska, O. A., & Umanets, O. V. (2018). Etychna skladova sotsialnoi misii universytetu [Ethical component of the social mission of the university]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho* [Bulletin of the National University of Law named after Yaroslav the Wise], 4 (39), 143-155 [in Ukrainian].
- Sychev, A. A. (2013). Nравственные ценности в образовании [Moral values in education]. *Integraciya obrazovaniya* [Education integration], 3 (72),

125-126. Retrieved from <https://steamhot.ru/selskoe-hozyajstvo/etika-v-sisteme-obrazovaniya-sovremennye-problemy-nauki-i-obrazovaniya.html> [in Russian].

Yermolenko, A. (2004). Etyzatsiia osvity – nahalna potreba suchasnoi doby [Ethization of education is an urgent need of the modern age]. *Dukh i Litera* [Spirit and Letter], 13-14, 346-348 [in Ukrainian].

Golovina N. I.

PROBLEM FIELD OF ETHICS OF EDUCATION

The article considers the ethics of education as a relatively new type of applied ethics. It is focused on identifying specific contradictory situations that arise in the educational process, analyzing and considering them as dilemmas of moral choice. It is shown that, like any applied ethics, the ethics of education is relevant because it is a product of ambiguity and novelty from the point of view of the morality of its modern problems. The author analyzes the institute of education, institutional practice, reveals special problems of the phenomenon of education in the modern socio-cultural space. The specific dilemmas generated by the conflict of values, which require appropriate methods of moral regulation, are named. It is substantiated that ethical analysis not only reveals the moral dilemmas of the educational process, but even builds an algorithm for getting out of these difficult situations. The moral aspect of the value paradigm of educational activity, which is being formed today, the level of value orientation of the educational process is highlighted and analyzed. It is noted that the problems of implementing the modern paradigm of education in Ukraine, in addition to civilizational factors, are determined by the national features of reforming the educational system in the context of the immaturity of democracy and the market economy. In conclusion, it is emphasized the need to develop applied ethics of education in our country as a system of theoretical research and practical procedures for determining clear value bases for the formation of a new educational paradigm adequate to modern moral challenges. It is emphasized that specialists with ethical training should work in the field of education ethics.

Keywords: *ethics, applied ethics, ethics of education, moral values, educational paradigm.*

Надійшла до редакції 5.11.2022